

Horváth Andor Márton

Hangesemények dramaturgiája — filmhang-elemzés a történetmesélés szempontjából

doktori értekezés tézisei

témavezető: Dr. Balázs Gábor

Színház- és Filmművészeti Egyetem
Doktori Iskola

Budapest
2019.

Egy hangmester számára elengedhetetlen a filmhang hatásmechanizmusainak tudatos ismerete és ösztönös alkalmazása. E tudás elmélyítéséhez szükség van a hangkulissza szerkezetének ismeretére. Minden film célja egy – mégoly tágra értelmezett – történet átadása, ezért a kutatás középpontjában azok a hangbéli jellegzetességek álltak, amelyek narratív információt közölnek a nézővel. Ha a filmek érzelmileg különböző módon hatnak is az egyes nézőkre, a narratív információ egyértelműen, de legalábbis megbeszélhető módon jut el a befogadókhoz a legtöbb mű esetében. Az érzelmi hatás és az esztétikai ítélet nem tartozik a filmhang felépítésének, szerkezetének vizsgálatához, az elbeszélés módjához, a filmes stílus elemzéséhez. Éppen ellenkezőleg: a mű szerkezetének ismeretében tudjuk pontosan azonosítani annak esztétikai hatást kiváltó összetevőit. Így ebben a dolgozatban kizárólag olyan hang megoldásokról lesz szó, amelyek képesek részt venni a történet információjának átadásában, s a dolgozat célja egy ezeket a megoldásokat, tulajdonságokat magába foglaló szerkezetelemzési módszer elérése.

Több általános filmelméleti munka a közelmúltban joggal említette, hogy a filmhang-elemzés irodalma mennyivel szűkebb, mint a filmek képi világával foglalkozó művek csoportja. Ezek az általános, módszeresen felépített filmelméleti alapművek ennek megfelelően viszonylag kis terjedelemben írnak a hang szerkezeti felbontásának kérdésköréről – s ez igaz az újabb kiadású művekre is, így David Bordwell, Kristin Thompson és Jeff Smith általános filmelméleti munkájára.

Ugyanakkor egyes szerzők, köztük Michel Chion, David Sonnenschein és Lohr Ferenc igen mély és részletes műveket írtak a hang szerepéről, arról, hogy milyen megoldás miként hat a nézőre, s mely akusztikai jellemzők lehetnek fontosak egy-egy film hangvilágában.

A filmhang-szerkezet témájában ezek a művek az alábbi három fő kérdéssel foglalkoznak.

1. Hogyan lehetséges a filmhang elemzése annak dacára, hogy nem rendelkezik olyan alapegységgel, mint a képkocka vagy a snitt?
2. Milyen módon csoportosíthatjuk a hangkulissza egyes elemeit?
3. Hogyan vizsgálható a kép és a hangkulissza viszonya egy filmben? Milyen összefüggések vannak köztük, lehetséges-e ezek zenei jellegű, horizontális és vertikális értelmezése?

A filmelmélet mindhárom kérdésre képes választ adni. Az első, az alapegység problémája intuitív módon könnyen áthidalható, s ezt bizonyítja, hogy *létezik* a hangkulissza elemeinek imént említett csoportosítása: ha alapegység híján nem tudnánk megnevezni a filmes hangfolyam egyes összetevőit, a rendszerezésük lehetetlen volna.

A filmes kép és hang egymáshoz való viszonyának kiterjedt irodalma van. A legfontosabb szerző itt egyértelműen Michel Chion, aki az ellenpontosítás követelményét kritikának veti alá, és ennél bonyolultabb rendszert ajánl.

A dolgozat a szakirodalom bemutatása, a filmhang-elmélet itt említett kérdéseinek részletes ismertetése és továbbgondolása során a következő eredményekre jut.

Noha a hang csak változásként értelmezhető, s így – a képpel szemben – nem vizsgálható megállítva, tetszőlegesen rövid szakaszon értelmezhető. A hang „pillanat” időtartama meghatározható egy nullához tartó függvénnyel.

A hang rövidebb időtartamon belül is vizsgálható, mint egy képkocka. A hangbéli „pillanat” megfelelői a képkocka alkotóelemei.

A kockákra bontható képpel szemben a hangnál nem az alapegység szabja meg a vágási lehetőségek határát, hanem a vágások időpontja szabja meg az alapegység időtartamát.

A filmhang legkisebb, értelmezhető alapegysége nem időtartam alapján meghatározott egység.

A látás és a hallás gyökeresen különböző módon érzékeli a frekvenciaspektrumot, és ennek alapján adhatunk fizikai definíciót a filmhang alapegységének, a *hangeseménynek*.

A fizikai definíció és a történetmesélés szempontjából közelítő elemző döntése együttesen szükséges a hangesemények felismeréséhez.

Számos filmhanggal kapcsolatos jellemző nehezen illeszthető kategóriákba, így ezeket átrendezhetjük egy olyan struktúrába, amely megtartja a csoportosítást alkalmazó szerzők egyértelmű megközelítését, ugyanakkor biztosítja a más szerzők műveire jellemző, elengedhetetlen fogalmi rugalmasságot.

A javasolt struktúrában megkülönböztethetjük a halmazként hatékonyan használható és a fokozati-mennyiségi tulajdonságokat, így a már létező filmhang-elméleti fogalmak világosabb jelentést kapnak.

Ebben a struktúrában megvizsgálhatjuk a hangeseményekre jellemző ismert tulajdonságokat, melyek a hangesemények belső szerkezetét írják le.

Egyes elemzések szempontjából előnyös lehet a diegetikus és nem-diegetikus hangok megkülönböztetésének összetettebb szempontokkal való kibővítése.

A „szövegréteg” megfelelőjét is meghatározhatjuk a felállított struktúrában.

A szöveg-zörej-zene hármas felbontásának alternatívát kínál a *zörejszerűség* és *zeneiség* szempontja.

A film horizontálisan *audiovizuális szólamokra* bontható.

Az audiovizuális szólamok fogalma a korábbi horizontális elemzési megközelítések általános formája, s így kapcsolódik a filmhang-elmélet eredményeihez.

A zenei akkordoknak megfelelő, Michel Chion által esztétikai hatás alapján meghatározott *szinkronpontok* fogalmát a film stíluselemzésére alapozva is meghatározhatjuk.

A történetmesélésből és a filmes fogalmak e dolgozatban ismertetett megközelítéséből kiindulva a filmek számos szerkezeti sajátossága megfigyelhető. Ezt a dolgozat az állítások alátámasztásához

szükséges példákkal, valamint a harmadik fejezetben egy filmelemzéssel illusztrálja.

Az itt közölt szempontrendszer segítséget nyújtott DLA doktori munkához csatolt művészeti alkotás elkészítésében. Erről a mellékletben esik szó.

A dolgozat elkészítése során a szakirodalomból megismerhető fogalmi rendszer takarékoságának és konzisztenciájának javítása volt a legfontosabb szempont. A dolgozatban közölt, újragondolt filmelméleti megközelítés közelebb visz ahhoz, hogy a jövőben a filmes stílust és a történet alkotóelemeit egyértelműen összekapcsoló elméletet lehessen megfogalmazni.

A dolgozathoz kapcsolódó publikációk:

1. Horváth Andor, Szarka Judit: *Mit mesél a film hangja? – a hang szerepe a filmes történetmesélésben.* in: Golden Dániel (szerk.): *EFOP-3.2.6-16-2016-00001 A tanulók képességkibontakoztatásának elősegítése a köznevelési intézményekben*, Budapest, Színház- és Filmművészeti Egyetem, 2019. (publikáció alatt)
2. Horváth Andor: *A New Approach to Film Sound Theory. GEECT Conference: Music and Sound Design*, Vilnius, Lithuanian Academy of Music and Theatre, 2017. (konferenciaelőadás)

Műalkotások:

1. Caroline Kamya: *The Peace Between* (2019) – hangterv
2. Samuel Auer: *Night Owls* (2018) – hangterv
3. Zurbó Dorottya: *A monostor gyermekei* (2017) – dialógvágás
4. Herendi Gábor: *Kincsem* (2017) – dialógvágás
5. Samuel Auer: *Die Spieler* (2017) – dialógvágás
6. Nagy Borbála: *Asphaltblumen* (2017) – hangterv
7. Szentpéteri Áron: *Láthatatlanul* (2017) – hangterv
8. Kiss Marian: *Ach du* (2017) – hangterv
9. Fillencz Ádám: *Inconvenient Comfort* (2016) – dialógvágás
10. Horváth Lili: *Szerdai gyerek* (2015) – hangasszisztens
11. Visky Ábel: *Romanian Sunrise* (2014) – hangterv
12. Cantu Mari: *Westend* (2014) – dialógvágás
13. Kovács Gábor Attila: *Tünet* (2013) – hangterv
14. Kiss Marian: *Fliegerkosmonauten* (2009) – főcímmzene